

İGE ve GİGE Bilgi Notu

İGRO-RBEC Brifingi için hazırlanmıştır - 8 Aralık 2020

1. İnsani Gelişme Endeksi 2019

- Bu yıl İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 189 ülke için hesaplanmıştır, bu geçen yılki sayı ile aynıdır. Hala İGE'nin hesaplanmasının mümkün olmadığı altı BM Üye Devleti bulunmaktadır.¹
- İnsani Gelişme endekslerinin hesaplanma yöntemleri 2020'de değişmemiştir.
- 2020 raporunda sunulan tüm veri ve istatistikler, 2019 ve önceki yıllar için mevcut verilere dayanmaktadır ve COVID-19 küresel salgını öncesi insani gelişme durumunu betimlemektedir. COVID-19 küresel salgını ve 2020'deki sosyo-ekonomik etkilerinin neden olduğu değişiklikleri yansıtan veriler önümüzdeki yıl elde mevcut olacak ve 2021 İGR'de tablolar ve ilgili analizler halinde sunulacaktır.
- İGE 2019 üzerinde büyük etkisi olan veri revizyonları ve güncellemeleri (İGR2020'de yayınlanmıştır):
 - (i) Kişi başına, ortalama vb. cinsinden ifade edilmiş tüm ölçüleri etkilemiş olan nüfus verileri güncellemeleri. (Dünya Nüfus Beklentileri, 2019 Revizyonu, Haziran 2019'da yayınlanmıştır.) UIS Şubat 2020'de eğitim göstergelerini revize edilmiş paydalarla birlikte yayınlamıştır.
 - (ii) Satınalma gücü paritesi (SGP) cinsinden GSYH ve GSMH verilerindeki başlıca revizyonlar (Dünya Bankası, Mayıs 2020.) 2017 Uluslararası Karşılaştırma Programı'nda (ICP) toplanan veriler, yeni referans yılın 2017 olarak belirlenmesiyle SGP dönüştürme faktörlerinin hesaplanmasında kullanılmıştır; ayrıca, yeni nüfus verileri payda olarak kullanılmıştır. Sabit 2017 SGP uluslararası dolar cinsinden ifade edilen bu yeni GSYH ve GSMH verilerini kullanıyoruz. Sabit 2017 SGP cinsinden 2018 kişi başına GSMH ağırlıklandırılmamış ortalaması sabit 2011 SGP cinsinden olan halinden %9 daha yüksektir.
- Avrupa ve Orta Asya Bölgesi'ndeki ülkeler için İGE 2019 özeti²:
 - 1990'dan beri, İGE değeri küresel olarak %22,6 yükselmiştir ve Avrupa ve Orta Asya bölgesinde %19,5 yükselmiştir.
 - İGE Avrupa ve Orta Asya bölgesinde 17 ülke için hesaplanmıştır. Çok yüksek insani gelişme grubunda bulunan 6 ülke bulunmaktadır: Karadağ, Kazakistan, Belarus, Türkiye, Gürcistan ve Sırbistan. Yüksek insani gelişme grubunda 9 ülke ve orta grupta 2 ülke (Kırgızistan ve Tacikistan) bulunmaktadır ve düşük insani gelişme grubunda ülke bulunmamaktadır.

¹ Monako, Nauru, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, San Marino, Somali ve Tuvalu.

² İGR'nin gelişmekte olan bölgeler listesinde, Avrupa ve Orta Asya bölgesi 17 ülkeyi içermektedir. Avrupa ve BDT Bölge Direktörlüğü'nün 18 ülkesi İGRO'nun Avrupa ve Orta Asya ülkeleri listesinde bulunmayan Kosova'yı içermektedir.

- Bölgenin İGE değeri ortalaması gelişmekte olan ülkelerin ortalamasından (0,689) ve dünya ortalamasından (0,737) yüksek bir değer olan 0,791'dir. Bu bölgeyi tüm diğer gelişmekte olan bölgeler arasında birinci sıraya taşıyor.
 - Bölgenin tüm İGE bileşen ortalamaları dünya ortalamalarının üstündedir.
 - Bölgenin ortalama doğumda beklenen yaşam süresi, gelişmekte olan ülkeler ve dünya ortalamasının üstünde bir değer olan 74,4 yıldır. Ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır; bu değer Arnavutluk'ta 78,6 yıl iken Türkmenistan'da 68,2 yıldır.
 - Ortalama beklenen öğrenim süresi, bu göstergede tüm diğer gelişmekte olan bölgelerin üstünde bir değer olan 14,7 yıldır. Ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır; bu değer Türkmenistan'da 11,2 yıl iken Türkiye'de 16,6 yıldır.
 - Ortalama öğrenim süresi, bu göstergede tüm diğer gelişmekte olan bölgelerin üstünde bir değer olan 10,4 yıldır. Ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır; bu değer Türkiye'de 8,1 yıl iken Gürcistan'da 13,1 yıldır.
 - Ortalama kişi başına gayrisafi milli hasıla, bu göstergede tüm diğer gelişmekte olan bölgelerin üstünde bir değer olan 17.939 Dolar'dır (sabit 2017 SGP uluslararası dolar). Ülkeler arasında kişi başına GSMH'de de büyük farklılıklar bulunmaktadır, Tacikistan için 3.954 Dolar olan bu değer Türkiye için 27.701 Dolar'dır.
- Aşağıda verilen tablo, Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki 17 ülkeyi İGE sıralamasındaki en fazla düşüşe göre sıralamaktadır (İGR2020'de yayınlanan İGE 2019 değerleri ile İGE 2018 değerlerinin karşılaştırılması). İGE 2019 ve İGE 2018 değerleri 2020'de mevcut olan revize edilmiş en yeni veriler kullanılarak hesaplanmıştır. Genel olarak, birbirini izleyen iki yıl arasında sıralamalar çok az değişmiştir.
 - Ancak sıklıkla ülkeler ve okuyucular, İGR'nin farklı baskılarında yayınlanan İGE değerlerini ve sıralamalarını karşılaştırmaktadır (örneğin İGR2020'de yayınlanan İGE 2019 sıralamasının, İGR2019'da yayınlanan İGE 2018 sıralaması ile karşılaştırılması). 2020 İGR ve 2019 İGR'de yayınlanan İGE değerleri ve sıralamalarının arasındaki farkların aynı zamanda veri serileri ve yöntemlerdeki revizyonlar ve İGE göstergelerindeki gerçek ilerleme (veya gerileme) kaynaklı olduğunu dikkate alınız.
 - Belarus tüm göstergelerde kazanım gösterse de 2019 İGR'deki sıralamasıyla karşılaştırıldığında sıralaması düşmüştür. Bunun nedeni, daha önce daha alt sırada olan ülkelerin şimdi daha yüksek sıralamaya sahip olmasıdır.

**İGE sıralamasında en fazla düşüşe göre sıralanmış Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri
(İGE 2019 ile İGE 2018'in karşılaştırılması)**

İGR 2020				İGR 2019		Göstergelerdeki toplam değişim (İGR2020 ile İGR2019)				
İGE sıralama-sındaki değişim	Ülke	2019 İGE sıra	2018 İGE sıra	2018 İGE sıra	İGE sırasındaki değişim	BYS'de değişim (yıl)	BÖS'de değişim (yıl)	OÖS'de değişim (yıl)	Kişi Başına GSMH'deki değişim (SGP Dolar)	Kişi Başına GSMH'deki değişim (%) (SGP Dolar)
-4	Belarus	53	49	50	-3	0,20	0,05	0,00	1508.0	8.9
-1	Arnavutluk	69	68	69	0	0,11	-0,53	0,09	1698.5	13.8
-1	Ermenistan	81	80	81	0	0,14	-0,10	-0,49	4616.8	49.8
0	Azerbaycan	88	88	87	-1	0,14	0,49	0,10	-1456.5	-9.6
0	Bosna-Hersek	73	73	75	2	0,14	0,01	0,12	2182.1	17.2
0	Kırgızistan	120	120	122	2	0,13	-0,39	0,22	1547.6	46.7
0	Karadağ	48	48	52	4	0,11	-0,03	0,20	3888.5	22.2
0	Kuzey Makedonya	82	82	82	0	0,11	0,12	0,13	2990,9	23.2
0	Türkiye	54	54	59	5	0,25	0,16	0,44	2795.5	11.2
1	Moldova	90	91	107	17	0,09	-0,08	0,15	6830,5	100,0
1	Sırbistan	64	65	63	-1	0,15	-0,03	0,01	1974.0	13.0
1	Tacikistan	125	126	125	0	0,22	0,25	0,06	471.2	13.5
1	Türkmenistan	111	112	108	-3	0,12	0,30	0,49	-1498.8	-9.1
1	Ukrayna	74	75	88	14	0,11	0,00	0,06	5221.7	65.3
1	Özbekistan	106	107	108	2	0,15	0,05	0,28	680,1	10,5
2	Gürcistan	61	63	70	9	0,17	-0,16	0,32	4859.3	50,8
2	Kazakistan	51	53	50	-1	0,36	0,35	0,11	689.8	3.1

2. Gezegenel Baskılara Uyarlanmış İGE 2019

- Gezegensel Baskılara Uyarlanmış İGE (GİGE), İGR2020'de kullanılmaya başlanan, Antroposen'de İGE'yi gezegenel baskılara uyarlayan deneysel bir endekstir.
- İki gösterge – (üretim temelli) kişi başına CO2 emisyonları ve (tüketim temelli) kişi başına madde ayak izi gezegen üzerindeki aşırı insani baskıyı yansıtmak için kullanılmaktadır. CO2 emisyonu için veri kaynağı Global Carbon Project tarafından yayınlanan Global Carbon Atlas'ından ve madde ayak izi verileri UNEP'ten sağlanmaktadır. GİGE, İGE ile bu iki değişkene dayanan uyarlama faktörünün çarpımıdır.
- Gezegen üzerinde hiçbir baskının olmadığı ideal senaryoda, uyarlama faktörü 1'dir ve GİGE İGE'ye eşittir. Bununla birlikte, baskı arttıkça GİGE, İGE'nin altına düşer.
- İGR 2020'de GİGE 169 ülke için hesaplanmıştır. GİGE değeri, düşük ve orta insani gelişme düzeyine sahip ülkelerde (diğer bir deyişle İGE değeri 0,7'ye kadar olan ülkeler) İGE değerine çok yakındır. Daha yüksek İGE düzeyinde, GİGE değeri ve İGE değeri arasındaki fark açılmaya başlamaktadır. Çok yüksek insani gelişme ülkelerinde (diğer bir deyişle, İGE değeri 0,8'den yüksek olan ülkeler) GİGE değerlerinde büyük farklılık bulunmaktadır.
- Fosil yakıtlara büyük ölçüde bağımlı ülkeler GİGE sıralamasında İGE'ye göre önemli düşüşler göstermektedir.

- GİGE, Antroposen'de yol gösterici olması amacıyla gerekli değişimleri işaret etmesi için geliştirilmiştir. Önerilen İGE uyarlaması, gezegensel süreçlerdeki bozulmayı azaltmanın CO2 emisyonunu azaltmayı ve madde döngülerinin kapalı döngü haline gelmesini gerektirdiğini kabul etmektedir.
- GİGE yorumlanırken dikkatli olunmalıdır çünkü ülkelerin bugünkü veya tarihsel bireysel sorumluluklarını temsil etmemektedir.
- Son otuz yılda ülkelerin eğrileri farklı insani gelişme düzeylerinde farklı yollar izlemektedir. Düşük ve orta düzeyde insani gelişme gösteren ülkeler gezegensel dengenin üzerinde büyük bir yük oluşturmadan sosyal ve ekonomik koşullarında kayda değer iyileşme göstermiştir. Ancak refahtaki iyileşmeler ve gezegen üzerindeki baskılar, yüksek ve çok yüksek insani gelişme düzeyinde olan ülkelerde birlikte artmıştır.
- Avrupa ve Orta Asya Bölgesi'ndeki ülkeler için İGE 2019 özeti:
 - GİGE bölgedeki tüm 17 ülke için hesaplanmıştır.
 - GİGE son otuz yılda İGE'nin altına düşmüştür ve GİGE ve İGE arasındaki fark geçen yıllarda artmıştır.
 - Bölgesel İGE gezegensel baskılara göre uyarlanırsa toplam %8,0 kayıp yaşamaktadır. Bu dünya ortalama kaybı olan %7,3 ve aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin ortalama kaybı olan %5,5'in üzerindedir.
 - Gezegensel baskılardan kaynaklanan en az kaybı yaşayan ülke Tacikistan (%1,6) iken, en büyük kaybı yaşayan ülke Kazakistan'dır (%18,5).
 - CO2 emisyonundan kaynaklanan gezegensel baskı Kazakistan'da (kişi başına 17,6 ton CO2 emisyonu) en yüksektir. En düşük CO2 emisyonuna sahip olan ülke Tacikistan'dır (kişi başına 0,6 ton CO2 emisyonu).
 - Madde ayak izinden kaynaklanan gezegensel baskı Karadağ'da (kişi başına 26,7 ton madde ayak izi) en yüksektir. Belarus en düşük madde ayak izine sahiptir (kişi başına 0,4 ton CO2 emisyonu).
- Aşağıda verilen tablo, Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki 17 ülkeyi, İGE sıralamasında gezegensel baskılara göre uyarlandığında görülen en fazla düşüşe göre sıralamaktadır.

**Sıralamada En Fazla Düşüşe Göre Sıralanmış Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri
(İGE ile İGE'nin karşılaştırılması)**

İGE sıralaması ile farkı	2019 İGE sıralaması	İGE 2019 sıralaması	Ülke	İGE 2019 değeri	2019 İGE değeri	Toplam Kayıp (%)
-46	97	51	Kazakistan	0,825	0,672	18,5
-18	129	111	Türkmenistan	0,715	0,595	16,8
-1	49	48	Karadağ	0,829	0,738	11,0
8	65	73	Bosna-Hersek	0,780	0,718	7,9
10	44	54	Türkiye	0,820	0,746	9,0
10	54	64	Sırbistan	0,806	0,732	9,2
11	109	120	Kırgızistan	0,697	0,669	4,0
12	113	125	Tacikistan	0,668	0,657	1,6
13	61	74	Ukrayna	0,779	0,720	7,6
15	91	106	Özbekistan	0,720	0,691	4,0
19	63	82	Kuzey Makedonya	0,774	0,720	7,0
24	64	88	Azerbaycan	0,756	0,720	4,8
28	41	69	Arnavutluk	0,795	0,756	4,9
30	31	61	Gürcistan	0,812	0,772	4,9
32	49	81	Ermenistan	0,776	0,745	4,0
33	20	53	Belarus	0,823	0,781	5,1
36	54	90	Moldova (Cumhuriyeti)	0,750	0,734	2,1